

Forn de calç del Corcola

Matadepera

Ubicació

Comarca:	Vallès Occidental
Lloc/Adreça:	Turó dels Rossos – Camí del Girabau – Pla dels Caçadors.
Emplaçament	Al SE del municipi. Des del C. d'Isaac Peral, entre els números 80 i 82, a mà esquerra, neix el camí de Girabau que transcorre paral·lel, per la llera del torrent dels Rossos, i en part per la llera esquerra del torrent de Can Solà del Racó
Alçada:	464

Coordenades:

Latitud:	41.6097
Longitud:	2.0343
UTM Est (X):	419536
UTM Nord (Y):	4606893

Classificació

Número de fitxa	08120 - 97
Àmbit:	Patrimoni immoble
Tipologia	Element arquitectònic
Estil / època:	Contemporani
Segle	XIX-XX
Any	1860
Autoria de l'element:	Joan Pi Cortès
Estat de conservació	Bo
Notes de conservació:	Malgrat s'hagi consolidat, és de vital importància que es mantingui el perímetre estructural net de vegetació tant arbòria com arbustiva i herbàcia per evitar que les arrels i les soques malmetin el forn i provoquin un enfonsament. S'ha detectat una esquerda en el sentit vertical del mur que hi ha a la dreta de l'accés a fogaina. S'aconsella preservar el tram de camí antic dels traginaires com un element d'interès addicional d'aquest modus de vida tant important que va tenir el municipi. També és aconsellable, en un element d'aquestes característiques, afegir un element de protecció a la boca d'entrada per evitar l'accés al

seu interior, ja que s'observen varies pedres que s'han després de la volta interior.

Protecció	Legal
Tipus de protecció:	BPU
Observacions protecció:	Tipologia A de la normativa específica pels elements arqueològics (Fitxa número 25 del Catàleg de Béns a protegir del Pla d'Ordenació Urbanística Municipal).
Data aprovació:	dt., 22/09/2009 - 12:00
Número inventari	Si (IPA); Si (CC.AA)
Generalitat i altres inventaris	
Accés	Fàcil
Ús actual:	Cultural
Titularitat	Privada
Titular:	08119A003000300000YR
Autoria de la fitxa	Jordi Montlló Bolart
Data de registre de la fitxa:	dl., 21/12/2020 - 12:53

Descripció

El Forn del Corcola, és un forn de calç excavat íntegrament en el marge sud-est del Pla dels Caçadors. S'hi accedeix per uns graons retallats en el mateix marge per un dels laterals.

És de planta circular amb un bombament o eixamplament important a la zona central. L'entrada està orientada al sud-est, amb un petit passadís o vestíbul en forma de ventall. La coberta és de volta de canó, amb dues fileres superposades de maó, disposats a plec de sardinell.

Per sobre mateix, en el frontal superior, s'hi observen dos forats més o menys quadrangulats que probablement formin part del procés constructiu del forn.

A partir d'aquí, l'estructura pròpia del forn canvia per donar pas a dors murs laterals que alhora que fan funció de contrafort, s'eixamplen cap a l'exterior. De cada costat neixen dos altres murs de 0'50 m de gruix, amb la part superior esbiaixada (de 4 metres a la part més alta per 2 metres a la més baixa, creant un espai de circulació 6 m x 5 m de costat. Podrien haver estat coberts permeten conservar un espai sec de vida, on preservar els fagots de brancatge alhora que protegir-se de la intempèrie.

El mur esquerra, a més, presenta en un extrem un cocó o tinell per posar el cànir i a l'altre una obertura amb llinda plana que se sustenta, a l'esquerra amb un brancal de pedra (reconstruït durant la intervenció de consolidació) i a la dreta amb un brancal de maó pla. Aquesta obertura, sembla que en algun moment havia tingut una porta de fusta, com així ho indica la presència de frontisses a l'interior. Es tracta de la barraca del calciner, un habitacle de dimensions reduïdes, que mesura 3 m per 2,10 m de costat, amb cobert a un sol vessant. Estava arrebossat amb morter de calç i conserva els encaixos de les bigues.

El paredat general és a base de pedra irregular, (a excepció de la volta de canó), unida amb morter i falcades amb pedruscall. Només en els muntants s'hi ha disposat pedra més grossa, poc treballada, però que dona estabilitat a l'estructura general. També s'observa restes d'arrebossat de morter de calç a les zones superiors dels murs.

A l'interior, l'olla presenta una bancada de 0'60 metres d'amplada per uns 0'35 a 0'40 cm d'alçada aproximadament. Els murs interiors conserven en certs indrets les marques deixades per l'escoda i importants traces de rubefacció, amb vitrificació de color verd.

La corona superior està perfectament retallada i delimitada per dues filades de pedra. Està protegida per una barana de fusta.

Observacions:

Immediat a la zona davantera del forn, s'observa un camí rebaixat en el marge de l'amplada d'un carro que servia per al transport de la calç.

Uns metres per sobre del forn, hi ha una pedrera de roca calcària a cel obert, en desús per a l'obtenció de calç. A tocar d'aquest forn n'hi ha un segon, conegut amb el nom del Forn del Ton, sense la barraca de calciner.

Història

L'any 2007, la Diputació de Barcelona i Caixa Catalunya signen el Conveni de col·laboració en les seves actuacions per gestionar espais naturals a escala d'interès local, en el qual s'hi adhereix l'Ajuntament de Matadepera, en acord del Ple de sessió ordinària del dia 2 d'octubre de l'any 2008.

L'arquitecte Rafel de Villasante Garcia, de l'empresa Atlas IP Ecoturísticos, S.L. redacta l'execució del projecte "Posada en valor d'elements de patrimoni rural a la costa del Tet i Mont-Rodó". L'objectiu principal era el de predefinir el model d'ús públic de l'espai recuperant el patrimoni rural com són els forns de calç, les barraques de vinya i els murs de pedra seca.

L'ajuntament, decideix posar en valor els forns de calç del Corcola i del Ton. S'hi realitzà una intervenció arqueològica i s'habilità la zona, protegint la corona amb una barana de fusta i al costat de la boca, s'hi col·locà un cartell explicatiu.

La intervenció es va centrar en la neteja i consolidació, tasca que va dur a terme l'empresa Naturalea. A la part superior de la boca d'accés es va retirar una uralita que va malmetre l'estructura i s'hi va col·locar una xapa de ferro amb una lleugera inclinació per evacuar l'aigua de pluja cap al costat i al seu damunt es va finir amb una filera de pedres per contenir la terra procedent de la part superior.

Els informadors, Francesc Font (família dels Corcola), a partir de les notes del seu pare Joan Font i Pi, i Antoni Garcia, van explicar als arqueòlegs una manera particular que tenien els calciners de Matadepera de curullar l'olla. "Sembla que els calcinaires de Matadepera acabaven de carregar el forn donant forma de turó o cúpula, però que no sobresortia de la línia de la corona. Un cop fet això, podien preparar quatre pilars, fent un quadrat, de poca alçada (20-30 cm), on dos eren una mica més altes que els altres, per tal de poder col·locar una xapa de ferro amb inclinació a sobre que fes de sostre i evacués l'aigua en cas de pluja. Era molt important que la fornada no es malmetés per culpa de la pluja, ja que això significaria perdre la pedra, que ja no es podria tornar a convertir, la llenya i tot el temps i feina de preparació del forn, extracció de la pedra, recollida de la gavella..." "Un cop es considerava que la pedra ja s'havia transformat, s'ofegava el forn tapant-lo amb sorra, fang o xapes de ferro, i es deixava així uns dies, mentre la calç s'acabava de fer i es refredava".

Durant la recerca, Maica Carmona, localitza unes notes de Joan Font Pi, Corcola (Matadepera, 8 d'octubre de 1902 - 30 de juny de 1989), que amb son germà Isidre hi havia treballat de jove.

Gràcies a aquestes notes se sap que el forn fou construït pels volts de 1860 per l'avi Xumeco, en Joan Pi i Cortès (Matadepera, 1827), motivat per l'augment de la demanda de calç de les ciutats de Sabadell i Terrassa. Quan la demanda baixà, el forn quedà abandonat, fins que Joan Font Torras, àlies Corcola (matadepera, 5 de febrer de 1876 - 11 d'abril de 1949), pels volts de l'any 1920 el tornà a posar en funcionament ajudat pels seus fills Joan i Isidre. D'aquesta manera podien obtenir calç i alhora netejar el bosc del Pujol.

De família de pagesos i boscaters, Joan Font Torras, fou alcalde pels volts de 1914, i sembla que en les eleccions de l'any 1920 impedí suposades irregularitats a la mesa d'escrutini. Aquest fet repercutí econòmicament, ja que no trobava compradors de llenya.

En Jepet de Cal Marc animà a Joan Font Torras a fer calç. Després d'alguns entrebancs, poguer refer el forn, gràcies a la bona relació amb Can Solà del Racó. Tingueren varis magatzems al poble (cal Cendre i més endavant al carrer de Sant Joan, número 17 i un de posterior construir al carrer de Sant Llorenç, número 77). Joan Pi Font, fill de Joan Font Torras, recull posteriorment en unes notes autògrafes, els noms de varis clients que havien rebut pressions perquè no els comprassin la calç. També explica el món que envoltava la producció del calç (sobre els carros per al transport de la llenya, el transport de la pedra i al forn, les mules, els ajudants, algun paleta per a fer reparacions).

Francesc Fornt explica que els Corcoles seguien amb la producció de calç fins ben bé l'any 1929.

Construcció i funcionament d'un forn de calç.

Els forns de calç o olles de calç són construccions tradicionals que es troben arreu de Catalunya. Estan construïts d'una manera molt senzilla, aprofitant el desnivell d'un marge o s'excavava directament en un rost amb l'objectiu d'obtenir, la calç. Aquesta, barrejada amb aigua i sorra és convertida en el morter de calç, emprat tradicionalment en la construcció de cases i altres edificis fins als anys cinquanta, on el ciment i el formigó prenen la davantera. També servirà per arrebossar les façanes, o per emblanquinar les cases, impermeabilitzar els safarejos i les cisternes, per ensulfatar les plantes contra les plagues i com a desinfectant de l'aigua.

Abans però d'iniciar el procés de transformació de la pedra en calç, cal construir el forn, normalment proper a una pedrera o jaciment de pedra calcària.

Un forn està constituït per varis elements: l'olla, la corona, la boca del forn o de la fogaina, la porta del forn i la banquetta interior. A més, a l'exterior normalment adossat al forn o immediat a ell s'hi pot construir una cabana on farà estada el calciner mentre hagi de vigilar el procés de cocció.

L'olla és l'obertura circular o retall en el marge que baixa verticalment des de la zona de càrrega fins al forn o fogaina. Aquesta mena de pou, pot ser de mides petites però n'hi ha de sis a set metres de diàmetre per sis a vuit metres d'alçada. Alguns poden presentar les parets recobertes de pedra. Això permet accedir més fàcilment a la temperatura necessària. A la base de l'olla hi ha una banquetta perimetral, una mena de banc corregut adossat a la paret.

La banquetta és l'indret on s'inicia l'amuntegament de roca calcària de manera a formar una falsa volta. En el cas de que no hi hagi aquesta estructura, els calciners la creen amb la mateixa pedra quan preparen la fornada, deixant sempre un espai buit per poder afegir les gavelles o fagots de branques, des de la boca o porta de la fogaina.

La boca del forn o de la fogaina és l'indret per on s'introdueix la pedra i els fagots de brancatge, i per on un cop la cuita finida, s'extrauria la calç viva.

La corona queda situada a la part superior de l'olla. Es tracta d'un reforç al nivell superior de l'olla, realitzat amb un parell o tres de fileres de pedra, coincidint amb la zona de càrrega la roca calcària fins al curull.

El procés de transformació de la pedra en calç s'obté a través de la combustió de la llenya i la pedra de calç, mitjançant un forn de forma rodona fet dins la terra o la roca. Cal obtenir una temperatura d'entre 800°C i 1000°C perquè el carbonat càlcic s'alliberi de l'anhídrid carbònic i passi a òxid de calci.

Per a aconseguir aquest procés calia una preparació llarga i feixuga. Aquestes tasques duraven al voltant d'uns tres mesos, normalment entre el gener i el febrer, quan les feines agrícoles eren més escadusseres. Els fagots de llenya i brancatge s'obtenien desbrossant el bosc i la pedra, s'extreia amb pics, i escodes. Un cop obtingut el material primari, es transportava amb carros o mules fins al forn, que s'omplia posant de forma circular les pedres depenent de la seva mida: a baix les més grosses i a dalt del curull les més petites.

A la part inferior es deixava una boca per introduir-hi els feixos de llenya amb una mena de forca anomenada gavell. S'encenia el foc i es deixava encès els dos primers dies amb una faixa destapada que es tapava a poc a poc. Quan començava l'encesa, ja no es podia aturar fins que el mestre calcinaire comprovava que la pedra era ben cuïta. Calien de dotze a quinze dies de cuïta per deixar la pedra a punt i després vint dies més per refredar-se. Aquesta calç anomenada viva s'apagava abocant-hi aigua, essent convertida en hidrat de calç o calç morta. Passat aquest temps la calç es podia desenfornar i transportar-la en carros.

Generalment es feia un forn de calç quan hi havia necessitat de producte, i no sempre era comercialitzat, sinó que cada casa se'n podia fer un i s'abandonava després de ser utilitzat. Tampoc era necessari que estigués situat a prop d'una pedrera calcària, ja que normalment es trobaven pedres d'aquest tipus escampades dins el bosc, al peu dels camins o a les rieres.

D'aquesta antiga activitat, tan estesa només resta el mut testimoni d'aquells forns que en l'actualitat estan mig enrunats i tapats per la vegetació. La producció de calç va tenir una certa importància fins a mitjans segle XX, com ho demostra l'existència de moltes olles o forns com els que es poden observar a Matadepera.

Bibliografia

AA.VV (2006). Canvi global i paisatge a la Costa del Tet-Mont-Rodon (Matadepera, Vallès Occidental). Analitzar el passat per planificar el futur (1956-2006), dins Documents d'anàlisi geogràfica, 52, pp. 31-48.

AA. VV (2006). Diagnosi dels usos del sòl i qualitat ambiental de la Costa del Tet – Mont-Rodon (Sant Llorenç del Munt). Ajuntament de Matadepera. Institut de Ciència i Tecnologia Ambiental de la UAB.

AJUNTAMENT de Matadepera (2009). Pla d'Ordenació Urbanística Municipal de Matadepera. Tomo IV. Catàleg de Béns.

AMETLLER BASSETS, Manuel. (1997). Els orígens del Nou Poble de Matadepera, 1768-1868. Parròquia de Sant Joan, Matadepera.

AMETLLER BASSETS, Manuel (1998). Una masia de Matadepera: Can Solà de la Font, o del Racó. Notes per a la seva Història, dins Termes, 13, pp 41-50. Terrassa.

CANYAMERES i RAMONEDA, Esteve. (2001). Can Solà del Racó de Matadepera. Segles XIII-XVII, dins Termes, 16, pp. 91-110. Terrassa.

CARMONA, Maria Carme; JUNYENT, Eugeni (2017). Els forns del calç de Matadepera. L'exemple dels forns d'en Corcola, d'en Ton i del camí d'en Girabau, dins XXXVIII Ronda Vallesana. Matadepera, pp. 67-76. 8 d'octubre de 2017. Sabadell. Unió Excursionista de Sabadell.

CARMONA, Maria Carme; JUNYENT, Eugeni; de VILLASANTE, Rafael (2009). Memòria de la intervenció arqueològica i estudi històric del conjunt industrial dels forns del Corcola, del camí d'en Girabau, del Ton i la pedrera del Turó dels Rossos a Matadepera (Vallès Occidental). Dracma s.c.c.l. Arqueologia.

CHAVEZ, A.; GONZÀLEZ, R. (2000). El forn de calç de ca l'Agustí, dins Lauro, 29, pp. 106-130. Granollers.

COMASÒLIVAS i FONT, Joan (2017). Elements patrimonials del Torrent de Can Solà del Racó, dins XXXVIII Ronda Vallesana. Sant Feliu del Racó - Castellar del Vallès, pp. 43-48. Unió Excursionista de Sabadell. Sabadell.

COMASOLIVAS, J. (2003). Dietari de Francesc Gorina i Riera, pagès de Matadepera. 1841-1904. Joan Comasolivas. Curial. Barcelona.

FERRER ALÒS, Llorenç (2015). Eines i feines dels oficis. Edicions Brau. Barcelona.

FONT i SEGURA, Xavier (1997). Inventari del patrimoni cultural de Matadepera. Inèdit.

FONT PI, Joan (1981). La construcció antiga, dins revista Escletxa-1. Comunicació tardor /81, pp. 15 a 17. Centre de Recerca del Parc Natural de Sant Llorenç del Munt i Serra de l'Obac. Ajuntament de Matadepera.

GRAUS, Ramon i ROSELL, Jaume (2010). Història de la construcció a la Catalunya contemporània. Apunts del curs. Secció d'Història de la construcció del departament de Composició Arquitectònica. Universitat Politècnica de Catalunya.

LARROSSA, M. (1986). La urbanització de la ciutat industrial. Sabadell, 1845-1900. Col·legi de doctors i llicenciats. Sabadell.

PALOMO, Antonio (2005). Memòria de la intervenció arqueològica realitzada en el forn de la urbanització de les Pedritxes, del carrer de la Carlina, 21. Matadepera. Direcció General del Patrimoni Cultural. Centre d'Informació i Documentació del Patrimoni Cultural. 6883.

ROCA, P. (1997). Aprofitaments col·lectius i revolució burgesa als boscos del Vallès Occidental (1827-1840), dins Termes, 12, pp. 58-65. Terrassa.

ROSELL, Jaume i SUBIRATS, Miquel (1987). La producció de calç, ahir. El procés pre-industrial de producció de calç, a la comarca del Montsià. Col·legi Oficial d'Aparelladors i Arquitectes Tècnics de Barcelona.

